

Олег Кривецький,

головний редактор,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: informozavr@ukr.net<https://orcid.org/0000-0001-8564-7097>**РОЛЬ І МІСЦЕ БІБЛІОТЕЧНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ
В СИСТЕМІ ЗАСОБІВ МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ**

Обґрунтовано значення бібліотеки як важливого компонента в системі масової комунікації. Розглянуто питання використання бібліотеками України сучасних каналів масової комунікації. Досліджено поглиблення уявлень про масово-комунікаційні процеси в бібліотечній сфері.

Визначено місце бібліотечної журналістики в системі засобів масових комунікацій. Проведено порівняльний аналіз бібліотечної журналістики в Україні та США. Висвітлено напрями розвитку бібліотеки в системі масової комунікації.

Ключові слова: бібліотека, бібліотечна журналістика, масова комунікація, канали комунікації.

Масова комунікація, як один з видів виробництва духовних цінностей, сьогодні набуває особливого розвитку і виражається в певній системі жанрів, форм, матеріальних носіїв для поширення знань. У цих процесах, безперечно, важливу роль відіграє бібліотека, що організовує накопичення та передання соціально важливої інформації в часі і просторі, та послугами якої одночасно може користуватися необмежена кількість людей. Завдяки реалізації притаманних їй функцій бібліотека стає однією з найпродуктивніших масово-комунікаційних структур, що надає широких можливостей звернення до колективної пам'яті людства. Місія бібліотек у сучасному світі надзвичайно важлива: збереження культурного надбання людства, систематизація знань та донесення їх до читачів. Проте рівень ефективності роботи бібліотек залежить від їх доступності й публічності.

Це питання вивчали багато науковців, а зміст і особливості масово-комунікаційної діяльності бібліотеки висвітлено в працях українських та зарубіжних авторів, зокрема В. Горового, Ю. Половинчак, Л. Чуприни, С. Головка, С. Матліної, Г. Олзоєвої, А. Чачко та ін.

Враховуючи, що бібліотечна журналістика є принципово новим напрямом діяльності бібліотек у системі засобів масових комунікацій і лише починає привертати увагу дослідників, метою цієї статті є обґрунтування її ролі і місця в системі стратегічних комунікацій українського суспільства, а також окреслення основних напрямів її подальшого розвитку.

Слід зазначити, що основою діяльності будь-якої бібліотеки є її документний фонд (друковані, електронні, мультимедійні, віртуальні ресурси), соціально-інформаційна значущість якого відповідає потребам суспільства. Засобами і каналами підтримки комунікаційного середовища бібліотеки є відповідні технології та процеси, матеріально-технічний і кадровий ресурси. Варіативність каналів передання інформації уможливорюється завдяки комунікативності бібліотеки як відкритої системи, що розвивається та формується відповідно до інтересів і прагнень суспільства, на чому наголошують бібліотекознавці. Серед соціально-економічних, техногенних, геополітичних, екологічних та інших проблем сучасного суспільства особливе місце посідають процеси трансформації загальнолюдських цінностей і ціннісних орієнтацій, у яких важливу роль відіграє бібліотека. У бібліотечному діяльнісному середовищі комунікація існує як поліфункціональний процес та універсальний фактор, де одну з ключових функцій виконує бібліотекар. Незважаючи на деякі песимістичні прогнози щодо безперспективності бібліотечної професії за умов розвитку інформаційного суспільства, час і практика довели, що бібліотекарі цілком здатні не лише органічно долучитися до соціокомунікаційних процесів, а й виконувати місію організаторів і виконавців масово-комунікаційних заходів.

Сучасним бібліотекарям доводиться працювати з різними, зокрема соціально-проблемними категоріями населення, засобами своєї діяльності створювати соціально та інформаційно-привабливе середовище для забезпечення різноманітних (когнітивних, інформаційних, культурно-освітніх, творчих, дозвіллевих тощо) потреб різних користувачів. Безперечно, форми масової роботи бібліотек (художні виставки, літературні салони, читачькі об'єднання тощо) є одним з аспектів масової комунікації і надають можливості бібліотеці підтвердити статус відкритого соціокультурного інституту в системі масової комунікації. Крім того, сучасні бібліотекарі успішно виконують ролі консультанта, аналітика, технолога, порадника, викладача, співпрацюють не лише з постійним контингентом користувачів, а й з незнайомими людьми, так званими «нечитачами», які для забезпечення своїх інформаційно-комунікаційних, культурно-дозвіллевих потреб надають переваги не книзі, а електронним засобам масової інформації: телебаченню, Інтернету тощо.

Проте головним об'єднуючим елементом між бібліотекою і масовою комунікацією залишається книга (газета, журнал) як документ, носій інформації, основний традиційний інформаційний ресурс суспільства. Більш того, книга є надійним засобом комунікації – місцем зберігання інформації, що збільшує можливості комунікаційних контактів між сучасниками, поколіннями та представниками різних культур. Отже, нині бібліотека, трансформуючись в інформаційно-культурний центр, сприяє організації комфортного бібліотечного простору, опановуючи сучасні інтернет-комунікації.

Важливим у діяльності наукових бібліотек щодо формування їх іміджу також є розширення зв'язків із громадськістю, розвиток соціального партнерства бібліотеки. Бібліотека поряд із традиційними формами масової роботи активно впроваджує в практику інноваційні технології масової комунікації, які сприяють формуванню нового образу бібліотеки, розкривають новітній інформаційно-культурний потенціал її можливостей та послуг. Як один із провідних виробників і постачальників інформаційних послуг, що потребують застосування дієвих та апробованих засобів їх популяризації, бібліотека активно впроваджує в практику рекламу, паблік рилейшнз. Наразі провідні бібліотеки світу позиціюють власні вебсайти, як ЗМІ, що публікують актуальні для громадян відомості.

Зважаючи на високий рівень технологізації та медіатизації сучасного бібліотечного простору, зазначимо, що означені аспекти є актуальними у сфері інформаційно-бібліотечної діяльності. Суттєвою особливістю бібліотеки є те, що для реалізації своєї соціокомунікаційної місії вона обирає найприйнятніші, найоптимальніші та найефективніші види діяльності, які водночас виконують роль комплексних комунікаційних каналів, засобів. Це питання розглядають вітчизняні науковці-дослідники, у працях яких, по-перше, відзначається посилення ролі бібліотек у житті суспільства загалом і територіальної громади зокрема. У напрямі розвитку нових форм взаємодії з населенням бібліотека концептуалізується як «третє місце», де, окрім дому та роботи, людина може мати всі умови для відпочинку та самовдосконалення, а також для реалізації своїх здібностей і культурних потреб. У цьому разі важливого значення набуває муніципальне реформування бібліотечної сфери. Стратегія розвитку бібліотек передбачає, що всі громадяни повинні мати однакові можливості доступу до бібліотечних серверів і послуг, відтак соціокомунікаційна діяльність має зосереджуватися на їхніх культурних потребах і спрямовуватися також на не користувачів. По-друге, дедалі більшого визнання набуває факт використання бібліотеками соціальних медіа

й інтернет-мереж, що сприяє розширенню структури бібліотечних комунікацій, інтерактивному діалогові між бібліотекою та користувачами, налагодженню соціального обміну, популяризації бібліотечних фондів. Отже, у бібліотечній практиці соціальні мережі – це додатковий канал популяризації інформаційних послуг; інструмент поширення інформації, що свідчить про важливе місце бібліотеки в системі масової комунікації. Означене підтверджує такі основні тенденції та напрями інтеграції бібліотеки до медійного простору, як:

- взаємоінтеграція мережевих і бібліотечних сервісів під час донесення оперативних повідомлень до широкого загалу користувачів з інформаційною та рекламною цілями;
- розвиток бібліотечного блогінгу як інструменту поширення професійної інформації;
- використання соціальних мереж як рекомендаційного сервісу, інформаційного джерела, засобу інтернаціонального науково-інформаційного обміну;
- формування кластерних систем інформаційних ресурсів і користувачів.

Важливим завданням бібліотеки є вдосконалення її діяльності в системі масових комунікацій передусім на рівні регіону. Масово-комунікаційна сфера у цьому разі – особлива система, яка, з одного боку, функціонує за загальними принципами масової комунікації та належить до національної медіа-системи, а з іншого – вирізняється певними характеристиками та функціями, орієнтованими на геополітичні, економічні, етнічні, соціокультурні, ментальні, історичні особливості регіонального суспільного життя. Система масової комунікації регіону – це інституціоналізований комплексний інструментарій для збору, вироблення, тиражування та розповсюдження інформаційної продукції на території певного адміністративно-територіального утворення з метою інформаційного забезпечення процесу формування громадянського суспільства на локальному рівні. Діяльність системи масових комунікацій за умов регіону необхідно розвивати на основі соціальної взаємодії регіональних суспільних підсистем (органів адміністративного і соціального управління; наукових, освітніх, інформаційних, культурних інституцій; виробничо-економічних структур тощо), які є суб'єктами комунікаційної взаємодії.

У громадському житті регіону бібліотека також відіграє важливу роль, оскільки у своїй діяльності керується інформаційними потребами та інтересами громадян, реалізує право на бібліотечне обслуговування всіх категорій користувачів, застосовуючи для цього традиційні та новітні інформаційно-комунікаційні технології. Як соціальний інститут, що поєднує

функції накопичення, збереження, обробки та передавання інтелектуальної, духовної, історичної та культурної спадщини своєї території, бібліотека покликана забезпечувати доступ до інформації, знань, культури всім представникам місцевої громади, незалежно від вікових, національних і соціальних ознак, релігійних та політичних поглядів. Засобами масово-комунікаційної діяльності бібліотека може здійснювати основні функції регіональної системи масових комунікацій, серед яких:

– забезпечення населення повноцінною інформацією про важливі події суспільного життя, діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування;

– донесення офіційної точки зору перших осіб регіону;

– висвітлення ключових проблем і культурних подій;

– здійснення просвітницької роботи серед населення;

– забезпечення зворотного зв'язку й обміну інформацією;

– формування іміджу регіону, збереження місцевої історико-культурної автентичності тощо.

Сучасна бібліотека активно співпрацює із засобами масової інформації регіону, використовуючи їх можливості для проведення рекламних та іміджевих кампаній бібліотеки з метою популяризації повного спектра бібліотечних послуг. Важливого значення в системі масової комунікації також набуває розвиток бібліотечної журналістики як принципово новий напрям діяльності. Активне використання бібліотеками новітніх каналів, форм, засобів і технологій масової комунікації створює необхідні передумови для цього. В Україні також здійснюється практика організації навчання бібліотекарів основам журналістської майстерності: підготовці публічного матеріалу статей, репортажів, прес-релізів; умінню брати інтерв'ю та здійснювати професійну фото- і відеозйомку тощо. Журналістика як професія оперує різними поняттями: подія, факт, новина. Так, роль і критерії значущості події як явища досліджують різні науки: історія, філософія, інформатика, але якщо в теорії відносності подія – це точка просторово-часового континіуму, то у журналістиці основним критерієм цінності новини є соціальна значущість. Важливого значення набуває також не лише актуальність новини, а й методика її викладення. Тому бібліотечна журналістика не обмежується лише роботою з публікації новин, а об'єднує кілька напрямів діяльності: преспосередництво, творчу взаємодію зі ЗМІ, створення власного журналістського продукту, підвищення медіаграмотності тощо. Зокрема, останнім часом бібліотечні журналісти опановують такий вид діяльності, як преспосередництво – залучення ЗМІ до бібліотечних заходів та подальше їх висвітлення.

Вивчення фахових рекомендацій з даного питання дозволяє стверджувати, що основною необхідною засадою позитивних відгуків ЗМІ є актуальність і суспільна цінність самої події, яка відбувається. Проте характерною для бібліотечних журналістів-початківців є помилка – наївно вважати, що достатньо повідомити про подію через свій електронний сайт у ЗМІ, і їх бібліотечний інформаційний ресурс одразу стане відомим та рейтинговим. Тут найголовніше – зрозуміти, що журналісти не писатимуть про компанію, заклад, установу (насамперед бібліотеку), лише на підставі отриманого звіди пресреліза. Адже мета представників будь-яких засобів масової інформації – залучити та утримати біля свого видання якомога більше читачів, завдяки потрібній їм цікавій інформації, тому подію бібліотекарям треба подавати та висвітлювати з цікавої точки зору або вміти вигадати щось нестандартне. Зайвим підтвердженням цьому стала подія за участю Президента України В. Зеленського у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського з вручення премій науковцям за розробку в певних галузях науки. І такі приклади діяльності бібліотечного інформаційного ресурсу непоодинокі.

З метою виявлення особливостей ведення бібліотечної журналістики проаналізовано контент пресрелізів та новин на вебсайтах найбільших і найважливіших бібліотек США – Нью-Йоркської публічної бібліотеки (The New York Public Library), Бібліотеки Конгресу США (The Library of Congress), Бостонської громадської бібліотеки (Boston Public Library). Виявлено надзвичайно широку тематику заходів бібліотек США, що не обмежуються лише культурною складовою, а стосуються майже всіх сфер життєдіяльності людини, зокрема: політики, спорту, медицини тощо. Відзначено розгалужену систему самих заходів: виставок, зустрічей, дискусійних майданчиків тощо, а також зручний алгоритм пошуку цих заходів на сайтах бібліотек. Насамперед встановлено, що найбільшим тематичним та культурним розмаїттям виділяється бібліотечна журналістика Нью-Йоркської публічної бібліотеки (The New York Public Library), яка характеризується найпрофесійнішою методикою створення пресрелізів, а саме, двох його видів: пресрелізів-анонсів (повідомляють про подію, що лише має відбутися) та інформаційних пресрелізів (інформують про поточну та ще незавершену подію). Ця американська публічна бібліотечна установа є приватною некомерційною організацією з публічною місією і отримує як приватне, так і державне фінансування. Нині це одна з найбільших бібліотек та наукових бібліотечних систем у світі, яка за рік обслуговує понад 18 млн користувачів. Актуальні події Нью-Йоркської публічної бібліотеки (НІПБ) подано її поточними заходами або анонсами

подій, об'єднаних у чотири блоки: «Виставки», «Автор розповідає та обговорює», «Мистецтво виконання і фільми», «Інші події». Структурованим та інформаційноємним є подання інформації про захід: у пресрелізах НІПБ повідомляє дату, час та місце проведення заходу, цільову аудиторію, умови доступу (реєстрація, оплата, доступ для людей на візках), а також окремо подається інформація про доступ на захід для представників ЗМІ. Без сумніву, опанування бібліотекарями України можливостей інтернет-журналістики, газетно-журнальної, теле- і радіожурналістики сприятиме оптимізації роботи з долучення користувачів до бібліотек, формуванню впливу на громаду та суспільство й створенню позитивного іміджу бібліотек як безоплатних центрів загального доступу до інформації через міжнародні, всеукраїнські, регіональні ЗМІ та корпоративні бібліотечні ЗМІ (електронні та друковані), сайти та сервіси Web 2.0, 3.0. Отже, традиційна бібліотечна діяльність у США, бібліотечне масове інформування, завдяки багатоканальній і різномірній комунікації, нині є міжсистемною, здійснюється з використанням технологій масово-комунікаційної, соціокультурної, просвітницької, інформаційно-освітньої сфери, що суттєво впливає на особливості функціонування бібліотеки як організатора трансляції в часі й просторі соціально значущої інформації.

Треба також зазначити, що американські бібліотекарі-журналісти виробили ряд правил роботи з молоддю, які можуть виявитися корисними і в нашій країні. Так, у роботі з молоддю в системі засобів масових комунікацій у американських бібліотечних журналістів акцент зроблений на навчання в інформаційному полі з використанням сучасних технологій, де перетинаються різні дисципліни. Це сприятиме більше глибокому розумінню молодими людьми наукового процесу в цілому, вихованню більшої гнучкості мислення, не пов'язаного правилами однієї науки. Бібліотеки США ставлять своєю метою сприяти зростанню інноваційного потенціалу молодих, вважаючи, що зрештою їх свіжий погляд і гнучкість принесуть користь всьому суспільству.

Таким чином, бібліотечна журналістика висвітлює серйозні теми, що хвилюють широке коло громадян: медицина, екологія, захист прав людини тощо. Аналіз тематики новин та анонсів на вебсайтах українських бібліотек доводить, що бібліотечна журналістика України розрахована на власних користувачів, освічених людей та громадян, що прагнуть до підвищення власного інтелектуального рівня. Водночас більшість інших громадян залишається поза увагою української бібліотечної журналістики. До того ж бібліотечна журналістика в Україні традиційно асоціюється з культурним простором, оскільки висвітлює переважно події з бібліотечної, освітньої

та мистецької сфер життя людини. Тому є необхідність залучення зарубіжного досвіду з метою розширення користувачької аудиторії та реалізації культурно-просвітницької місії бібліотек серед усіх верств населення. На підставі порівняльного аналізу бібліотечної журналістики в Україні та США визначено: бібліотеки є повноправними ЗМІ, які висвітлюють актуальні проблеми сьогодення й закликають громадян до участі в їх вирішенні. Серед соціально значущих тем: фізичне та психічне здоров'я громадян, екологія, захист прав нацменшин, протидія дискримінації, повага до власної історії та історії інших народів і культур. Бібліотечна журналістика розширює звичний для бібліотек культурний контекст подій та уособлює основні принципи демократичного суспільства. Її досвід сприяє підвищенню рівня культурно-просвітницької місії українських бібліотек і виходу на новий міжнародний рівень журналістики. Маючи відповідний інформаційно-ресурсний потенціал, який нині значно посилюється завдяки створенню власної мультимедійної продукції та можливості доступу через Інтернет до масивів електронної інформації, бібліотеки в змозі претендувати на роль масових інформаційних осередків, здатних оперативно доносити до громадян суспільства інформацію з різних життєво важливих питань. Перспективами подальших досліджень є аналіз бібліотечної журналістики європейських бібліотек, впровадження їх досвіду та розробка шляхів оптимізації бібліотечної журналістики в Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Багрова И. Ю. Тенденции, состояние и перспективы обслуживания в национальных библиотеках мира: (по материалам зарубежной печати). *Мир библиотек сегодня*. 2006. Вип. 3. С. 13–27.
2. Головки С. И. Социально-культурные функции библиотечной профессии. *Библиотековедение*. 2004. № 6. С. 32–38.
3. Попова М. Л. Библиотека и газета: грани взаимодействия. *Библиотековедение*. 2005. № 6. С. 67–70.
4. Косачова О. О. Основні тенденції становлення бібліотечної журналістики в Україні. *Вісн. Книжк. палати*. 2015. № 5. С. 48–52.
5. Чачко А. Бібліотекарі в інформаційному суспільстві: не проблема, а реальність. *Вісн. Книжк. палати*. 2001. № 10. С. 23–25.
6. Давидова І. О. Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві. Харків : ХДАК, 2005. 295 с.
7. Кобелев О. М. Проблема визначення інформаційно-аналітичної діяльності. *Соціальні комунікації : матеріали Міжнар. наук. конф., 26–27 лют. 2009 р. Харків. У 2 ч. Ч. 1. Харк. держ. акад. культури*. Харків, 2009. С. 88–90.

8. Назар'єва С. В. Інформаційне представництво бібліотеки. *Библио.net : авторський блог*.

9. Рижко Р. Л. Формування іміджу сучасної бібліотеки: бібліотечна журналістика. *Бібліотеки ВНЗ України у процесі імплементації Закону України «Про вищу освіту» та інформатизації суспільства : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Івано-Франківськ, 16–19 червня 2015 р.* Івано-Франківськ : НТБ ІФНТУНГ, 2015. С. 259–265.

References

1. Bagrova, I. Ju. (2006). Tendencii, sostojanie i perspektivy obsluzhivaniya v nacionalnyh bibliotekah mira: (po materialam zarubezhnoj pečati) [Tendencies, state and prospects of service in the national libraries of the world: (on materials of foreign media)]. *Mir bibliotek segodnja – The World of Libraries Today*, vol. 3, pp. 13–27 [in Russian].

2. Golovko, S. I. (2004). Golovko S. I. Sotcialno-kulturnye funkicii bibliotечноi professii [Sociocultural functions of library profession]. *Bibliotekovedenie – Library Science*, no. 6, pp. 32–38 [in Russian].

3. Popova, M. L. (2005). Biblioteka i gazeta: grani vzaimodejstviya [Library and newspaper: facets of cooperation]. *Bibliotekovedenie – Library Science*, no. 6, pp. 67–70 [in Russian].

4. Kosachova, O. O. (2015). Osnovni tendentsii stanovlennia bibliotечноi zhurnalistyky v Ukraini [Basic tendencies of library journalism becoming in Ukraine]. *Visnyk Knyzhkovoї Palaty – Announcer of Book Chamber*, no. 5, pp. 48–52 [in Ukrainian].

5. Chachko, A. (2001). Bibliotekari v informatsiinomu suspilstvi: ne problema, a realnist [Librarians in informative society: not problem, but reality]. *Visnyk Knyzhkovoї Palaty – Announcer of Book Chamber*, no. 10, pp. 23–25 [in Ukrainian].

6. Davydova, I. O. (2005). Bibliotечne vyrobnytstvo v informatsiinomu suspilstvi [Library production in informative society]. Kharkiv [in Ukrainian].

7. Kobieliiev, O. M. (2009). Problema vyznachennia informatsiino-analitychnoi diialnosti [Problem of determination of research and information activity]. *Sotsialni komunikatsii: materialy Mizhnar. nauk. konf. – Social Communications: Materials of International. Scientific Conf.* Kharkiv [in Ukrainian].

8. Nazarjeva, S. V. (2015). Informacijne predstavnytstvo biblioteky [Library Information representation office]. *Byblyo.net: avtorskyj blog* [in Ukrainian].

9. Ryzhko, R. L. (2015). Formuvannja imidzhu suchasnoi biblioteky: bibliotечna zhurnalistyka [Forming of image of modern library: library journalism].

Biblioteky VNZ Ukrainy u procesi implementacii Zakonu «Pro vyshhu osvitu» ta informatyzacii suspilstva: materialy Mizhnar. nauk. konf. – University Libraries of Ukraine in the Process of Implementation of the Law «On higher education» and Informatization of Society: Materials of International. Scientific Conf. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.01.2020.

Oleg Krivetsky,

Editor-in-Chief,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: informozavr@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-8564-7097>

The Role and Place of Library Journalism in the System of Mass Communications

The article substantiates the importance of library as a component in the system of mass communication, as it organizes the accumulation and transmission of socially important information in time and space, and its services can be used by unlimited number of people. The issue of using modern mass communication channels by libraries of Ukraine is considered. The deepening of ideas about mass communication processes in the library sphere is investigated. The directions of library development in the system of mass communication are covered. The place of library journalism in the system of mass media is determined. In particular, it is emphasized that libraries are full-fledged mass media that cover current issues and encourage citizens to participate in their solution.

Attention is drawn to the fact that library journalism in Ukraine is traditionally associated with the cultural space, as it covers mainly library events, educational and artistic spheres of human life. Therefore, there is a strong need to attract foreign experience in order to expand users audience and to implement libraries cultural and educational mission among all segments of the population. A comparative analysis of library journalism in Ukraine and the United States is presented. It is emphasized that library journalism expands the cultural context of events familiar to libraries and embodies the basic principles of a democratic society. This experience contributes to raising the level of cultural and educational mission of Ukrainian libraries and reaching a new international level of journalism. It is emphasized that the perspective directions of further research are the analysis of library journalism of European libraries, introduction of their experience and development of ways to optimize library journalism in Ukraine.

Keywords: library, library journalism, mass communication, mass work, communication channels.